

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.245 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору
Дерев'янку Сергію Мировичу
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента кафедри політичних наук
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кобець Юлії Василівни

на дисертацію Сливчука Віталія Федоровича

«Політико-інституційні чинники організації місцевого самоврядування в умовах
європейської інтеграції України»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та
поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність дисертаційного дослідження. Сучасний розвиток української держави характеризується не просто зміною окремих механізмів врядування, а поступовим формуванням нової інституційної архітектури влади. Її особливістю є одночасна присутність загальнодержавного та територіального рівнів формування та реалізації політики, між якими формується складна система компетенцій, процедур, організаційних зв'язків і взаємних обмежень та стримувань. У такій системі місцеве самоврядування є важливим об'єктом політологічного аналізу передусім як інституційний механізм організації влади на територіальному рівні та як складова загальної конфігурації української політичної системи (с. 16).

Зміна інституційної ролі місцевого самоврядування зумовлює необхідність переосмислення чинників, які впливають на його організацію. Формальне закріплення повноважень, статусу органів та процедур їх діяльності саме по собі не забезпечує однакової якості функціонування локальних інститутів. Реальні результати залежать від

того, наскільки узгодженими є правила взаємодії між суб'єктами влади, наскільки чітко визначені сфери їхньої відповідальності, яким чином приймаються та реалізуються політичні рішення, а також наскільки стабільним є інституційне середовище, у якому діють органи місцевого самоврядування. Саме тому дослідження чинників організації місцевого самоврядування потребує зміщення уваги від опису його структурних характеристик до виявлення закономірностей інституційного формування локальної влади (с. 16–18).

Дисертаційна робота дає можливість проаналізувати, яким чином формальні інститути поєднуються з усталеними політичними практиками та неформальними правилами поведінки суб'єктів, формуючи конкретні способи організації локальної влади.

Актуальність дослідження посилюється також потребою розвитку політологічного інструментарію аналізу місцевого самоврядування. У сучасній політичній науці воно може бути досліджене не лише як форма здійснення публічної влади, а як інституційний простір, у якому відбувається конкретизація державної політики, формуються локальні політичні порядки, встановлюються процедури взаємодії владних суб'єктів та виробляються механізми територіального представництва. Такий підхід дозволяє виявити приховані від суто нормативного аналізу залежності між структурою інститутів, політичними процесами та результатами функціонування локальної влади (с. 18–19).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі політичних наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника відповідно до напрямів її науково-дослідної діяльності та в межах наукової теми «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» (номер державної реєстрації 0117U004396). Змістовний зв'язок дисертації з науковою тематикою кафедри визначається поєднанням внутрішньополітичного та зовнішньополітичного вимірів досліджуваної проблематики. Внутрішньополітичний аспект представлений аналізом особливостей функціонування інституцій місцевого самоврядування в Україні, тоді як

зовнішній вимір пов'язаний із впливом європейського інтеграційного процесу на напрями інституційного розвитку територіального рівня публічної влади (с. 18).

Ступінь обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни. Зміст дисертації демонструє послідовний рух від визначення концептуальних засад проблеми до з'ясування конкретних закономірностей організації місцевого самоврядування та встановлення чинників, які впливають на його функціонування в сучасних українських умовах. Така побудова забезпечує належний зв'язок між окремими частинами дослідження та дає підстави розглядати сформульовані автором висновки як результат цілісного наукового пошуку (с. 19–20).

Достовірність одержаних результатів підтверджується їх внутрішньою узгодженістю та можливістю простежити походження основних висновків від опрацьованого теоретичного й емпіричного матеріалу. Автор не обмежується констатацією характеристик місцевого самоврядування, а здійснює їх інтерпретацію крізь призму політичних та інституційних процесів. Це дозволило виявити не лише формально визначені параметри організації локальної влади, а й ті залежності, які характеризують її функціонування в умовах трансформації політичної системи.

Важливою ознакою обґрунтованості роботи є те, що авторські узагальнення мають аналітичний, а не виключно описовий характер. У дисертації простежується прагнення пояснити причини та механізми інституційних змін, встановити залежність між особливостями організації місцевого самоврядування та ширшими процесами трансформації політичної системи.

Наукова новизна дисертації полягає у запропонованій автором інтерпретації організації місцевого самоврядування через сукупність політико-інституційних умов, які формують конкретну конфігурацію територіального рівня публічної влади. Важливим результатом є зміщення аналітичного акценту з характеристики окремих організаційних елементів на дослідження механізмів їх поєднання та функціонування в межах української політичної системи. Це дає змогу розглядати організацію місцевого самоврядування як динамічний процес інституційного формування, на який впливають як усталені політичні практики, так і зміни зовнішнього та внутрішнього середовища (с. 23).

Новим аспектом дослідження є розгляд європейської інтеграції як чинника, що впливає не лише на нормативні параметри місцевого самоврядування, а й на його організаційну логіку. В. Ф. Сливчук акцентує увагу на необхідності врахування українського інституційного середовища під час сприйняття та адаптації відповідних європейських підходів. Такий підхід дозволяє уникнути спрощеного трактування європейської інтеграції як механічного перенесення іноземних зразків і натомість розглядати її як процес поступової зміни інституційних орієнтирів української публічної влади (с. 23–24, 169–186).

До наукового доробку дисертації належить також поглиблення уявлень про співвідношення формальних та фактичних механізмів функціонування місцевого самоврядування. Автор звертає увагу на те, що закріплена нормативно організація територіальної влади може набувати різного практичного змісту залежно від конкретного політичного середовища, усталених моделей поведінки та характеру інституційних зв'язків (с. 24).

Подальшого розвитку в дисертації набуває наукове розуміння процесів інституційної адаптації місцевого самоврядування до нових умов функціонування української держави. Авторські положення дають підстави розглядати інституційну трансформацію не як одноразову зміну організаційної структури, а як тривалий процес коригування правил, процедур і способів функціонування публічних інститутів. У цьому аспекті результати роботи мають значення для подальшого дослідження закономірностей політичної модернізації України та розвитку її територіальної системи влади (с. 24).

У цілому наукові результати дисертації характеризуються належним рівнем аргументованості, логічною взаємопов'язаністю та відповідністю заявленим проблематиці. Їх новизна визначається не лише сукупністю окремих уточнень, а передусім цілісним баченням політико-інституційних механізмів організації місцевого самоврядування та особливостей їх трансформації під впливом європейського інтеграційного процесу.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження.
Практична цінність результатів дисертаційного дослідження В. Ф. Сливчука

визначається можливістю їх використання для вдосконалення підходів до організації та функціонування місцевого самоврядування в Україні з урахуванням особливостей сучасного етапу інституційного розвитку держави. Сформульовані автором положення можуть бути застосовані під час аналізу організаційних механізмів територіального рівня публічної влади, оцінювання їх узгодженості та визначення напрямів подальшого інституційного налаштування (с. 25).

Практичне значення роботи полягає, зокрема, у можливості використання її результатів під час підготовки пропозицій щодо вдосконалення організаційної побудови місцевого самоврядування. Виявлені в дисертації залежності можуть бути враховані при визначенні оптимального співвідношення між різними елементами територіальної системи влади, уточненні процедур їх функціонування та виробленні підходів до більш послідовного нормативного й організаційного забезпечення відповідної сфери. Практичне значення мають і положення щодо врахування інституційного середовища під час запровадження організаційних змін. Вони можуть бути використані для проведення попередньої оцінки потенційних наслідків інституційних нововведень, виявлення можливих суперечностей між новими правилами та усталеними практиками, а також для визначення послідовності організаційних заходів, необхідних для забезпечення належного функціонування оновлених механізмів місцевого самоврядування (с. 25–26).

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота В. Ф. Сливчука присвячена комплексному дослідженню політико-інституційних чинників організації місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції України.

У роботі належним чином обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет. Мета дисертації полягає у виявленні та комплексному аналізі політичних і правових чинників організації та розвитку місцевого самоврядування в Україні, а також у з'ясуванні особливостей його трансформації в умовах європейської інтеграції. Відповідно до поставленої мети автором сформульовано систему дослідницьких завдань, які охоплюють теоретико-методологічні, політичні, правові та інституційні аспекти функціонування місцевого самоврядування (с. 19–20).

У першому розділі дисертації розкрито теоретико-методологічні засади аналізу місцевого самоврядування. Автором досліджено сутність поняття місцевого самоврядування, його специфіку, характерні ознаки та місце в системі демократичного врядування. Важливим є звернення до історичної генези громади як первинного суб'єкта самоврядності, а також аналіз українських традицій громадівського самоуправління. У роботі показано, що місцеве самоврядування має глибоке історичне коріння та виступає не лише адміністративно-правовим механізмом, а й важливим політичним інститутом реалізації народовладдя, громадянської участі та локальної автономії (с. 28–49).

Заслуговує на увагу аналіз основних теоретичних підходів до розуміння місцевого самоврядування. В.Ф. Сливчук розглядає громадівську, державницьку, дуалістичну та інші концепції, що дає змогу показати багатовимірність природи цього інституту. Методологічна база дослідження є достатньо широкою і включає системний, інституційний, історичний, компаративний, нормативно-правовий, структурно-функціональний, аксіологічний та інші методи (с. 50–72).

У другому розділі дисертації охарактеризовано політичні аспекти розвитку місцевого самоврядування в Україні. Автор акцентує увагу на ролі політичної та партійної систем у формуванні інституційних засад місцевого самоврядування. Обґрунтовано, що політичні партії, виборчі механізми, місцеві еліти, громадські організації та рівень політичної культури громадян безпосередньо впливають на ефективність функціонування органів місцевого самоврядування. Такий підхід дає змогу відійти від суто правового трактування проблеми й показати місцеве самоврядування як сферу реальної політичної взаємодії, конкуренції інтересів і громадянської участі (с. 97–120).

Окрему увагу в роботі приділено виборам як механізму демократичного формування органів місцевого самоврядування. Автор аналізує їх значення для легітимації місцевої влади, забезпечення представництва інтересів територіальних громад і формування політичної відповідальності місцевих рад та посадових осіб. Важливим положенням дисертації є висновок про те, що ефективність місцевого самоврядування значною мірою залежить не лише від наявності формальних інституцій, а й від реальної участі громадян у місцевому політичному процесі (с. 121–150).

У третьому розділі розкрито європейський інтеграційний вимір розвитку місцевого самоврядування в Україні. Автором проаналізовано європейські моделі місцевої демократії та визначено можливості їх адаптації до українських умов. Значне місце відведено реформі децентралізації, яка розглядається як політико-інституційний процес трансформації місцевого врядування. У дисертації обґрунтовано, що децентралізація є не лише адміністративною реформою, а й важливим чинником демократизації публічної влади, зміцнення спроможності територіальних громад та наближення України до європейських стандартів управління (с. 169–208).

Вагомим є твердження про те, що європейська інтеграція виступає одним із ключових чинників модернізації місцевого самоврядування в Україні. Автор показує, що впровадження принципів субсидіарності, належного врядування, прозорості, підзвітності, участі громадян і фінансової спроможності громад є необхідною умовою подальшого розвитку демократичної системи публічного управління. Робота також враховує сучасні виклики, зокрема функціонування місцевого самоврядування в умовах Війни за Незалежність України (с. 209–226).

Автору вдалося комплексно розкрити політико-інституційні чинники організації місцевого самоврядування в Україні, показати їхній зв'язок із процесами децентралізації, демократизації та європейської інтеграції. Дисертація має теоретичну і практичну цінність та становить самостійне наукове дослідження актуальної проблеми сучасної політичної науки.

Повнота викладення наукових положень та основних результатів дисертації у публікаціях. Положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні Сливчука В. Ф., представлені у науковому доробку здобувача в обсязі, що забезпечує належну апробацію та публічне представлення отриманих результатів. Тематична спрямованість опублікованих праць узгоджується з проблематикою дисертації та відображає її основні змістові компоненти.

За темою дисертаційної роботи автором опубліковано 11 наукових праць, серед яких 6 статей у наукових фахових виданнях України категорії Б та 5 публікацій у матеріалах наукових конференцій. Зміст публікацій корелюється зі структурою та тематикою розділів дисертації, що свідчить про послідовне представлення результатів

дослідження у фаховому науковому середовищі. Опубліковані матеріали дають змогу простежити авторське бачення теоретичних, політичних та інституційних аспектів функціонування місцевого самоврядування, а також положень щодо його розвитку в контексті децентралізації та європейської інтеграції України (с. 27).

Відсутність порушень правил академічної доброчесності. Зміст дисертаційної роботи та характер представлених у ній результатів свідчать про дотримання здобувачем установлених вимог академічної доброчесності під час здійснення наукового дослідження. За результатами ознайомлення зі змістом дисертації та науковими працями здобувача підстав для констатації порушень принципів академічної доброчесності не встановлено. Ознак неправомірного запозичення результатів інших дослідників, подання недостовірних відомостей або штучного конструювання наукових результатів не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри позитивну оцінку дисертаційної роботи В.Ф. Сливчука «Політико-інституційні чинники організації місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції України», її змістовної цілісності, теоретичного опрацювання проблематики та обґрунтованості сформульованих положень, окремі аспекти дослідження залишають простір для подальшої наукової дискусії.

1. Робота містить значний історико-теоретичний матеріал, однак подекуди він переважає над власне політологічним аналізом сучасних політико-інституційних процесів, що певною мірою звужує можливості глибшого розкриття заявленої проблематики (с. 28–96). Зокрема, окремі теоретичні та історичні положення викладено досить ґрунтовно, що, безумовно, сприяє формуванню концептуального підґрунтя дослідження, водночас це дещо зменшує простір для детальнішого аналізу актуальних механізмів функціонування місцевого самоврядування. На нашу думку, посилення політологічної складової могло б передбачати більш виразне дослідження сучасної взаємодії органів місцевого самоврядування з політичними партіями, місцевими політичними елітами, громадянським суспільством та виборцями, а також аналіз впливу цих суб'єктів на процеси прийняття політичних рішень на локальному рівні.

2. У дослідженні варто було б ширше використати порівняльний аналіз досвіду окремих держав Європейського Союзу щодо організації місцевого самоврядування (с. 169–186), зокрема країн Центральної та Східної Європи, які мають подібний до України досвід постсоціалістичної трансформації (наразі докладно розглянуто досвід Польщі та Франції (с. 177–179)).

3. У дисертаційному дослідженні доцільно було б більш ґрунтовно висвітлити трансформаційний вплив повномасштабного вторгнення на організацію та функціонування місцевого самоврядування в Україні (с. 195–205, 224). Зокрема, додаткової уваги заслуговує аналіз змін у розподілі повноважень між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями, особливостей здійснення публічного управління в умовах правового режиму воєнного стану, а також специфіки забезпечення безперервності управлінських процесів на місцевому рівні. Важливим напрямом поглиблення дослідження могло б стати також розкриття ролі територіальних громад у забезпеченні життєдіяльності населення, організації гуманітарного забезпечення, підтримці внутрішньо переміщених осіб, відновленні пошкодженої інфраструктури та формуванні локальної стійкості. Окремого політологічного осмислення потребує взаємодія органів місцевого самоврядування з державними та військовими інституціями, а також зміна характеру взаємовідносин між місцевою владою, громадянським суспільством і населенням у кризових умовах. Врахування зазначених аспектів дозволило б повніше розкрити сучасні політико-інституційні трансформації місцевого самоврядування та його роль у забезпеченні демократичної стійкості держави в умовах Війни за Незалежність України.

Висловлені положення мають переважно уточнювальне та рекомендаційне спрямування і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Їх урахування може сприяти подальшому поглибленню окремих аспектів наукової проблематики та вдосконаленню результатів дослідження у наступних наукових працях здобувача.

Висновок про дисертаційну роботу. Проведене оцінювання дисертації В. Ф. Сливчука «Політико-інституційні чинники організації місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції України» дає підстави позитивно характеризувати

отримані результати та загальний рівень виконаного дослідження. Автором сформовано цілісну концептуальну основу для розгляду місцевого самоврядування крізь призму політичних та інституційних процесів, що визначають його організацію і функціонування в сучасній Україні.

За актуальністю теми, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю основних положень, достовірністю висновків і практичною цінністю одержаних результатів, повнотою їх викладення в опублікованих здобувачем наукових праць дисертація відповідає вимогам спеціальності 052 Політологія та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а також «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Дисертаційна робота має завершений характер, а її результати становлять самостійний внесок автора у дослідження політико-інституційних засад місцевого самоврядування в Україні. На підставі проведеного оцінювання вважаємо, що Віталій Федорович Сливчук заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

Кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Юлія КОБЕЦЬ